
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 1, 2011 (год. XX), ISSN 0861–7902

ЗА ЕПИСТЕМОЛОГИЧНИТЕ ТЕНДЕНЦИИ В СЪВРЕМЕННОТО КУЛТУРОЗНАНИЕ

ФИЛОЛОГИЯ И КУЛТУРОЛОГИЯ В ОБРАТ.

Юбилеен сборник в чест на 60-та годишнина на проф. дфн. Пенка Ангелова. Съст. Владимир Сабоурин и Владимира Вълкова.
Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“,
В. Търново, 2011, 312 с.
ISBN 978–954–524–770–5

По случай 60-годишния юбилей на проф. дфн. Пенка Ангелова в университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“ бе издаден сборник с научни статии под надслов „Филология и културология в обрат“. Чрез тази инициатива съставителите Владимира Вълкова и Владимир Сабоурин си поставят за цел да оценят по достойнство широките научни и културно-политически приноси на юбилярката. Като отправна точка и логически център на изданието се визира нейното дългогодишно изследване на творчеството на Елиас Канети както в теоретичен, така и в екзистенциално-политически план, което обуславя отварянето на филологическата парадигма за различни културноисторически постановки. Именно в това схващане за филологията като тълкуваща сила на културата двамата съставители откриват възможност за нейното институционално формиране. Като основателка и председателка на Международно дружество „Елиас Канети“ Пенка Ангелова дава безспорен пример за подобно преоткриване на филологическия интерпретативен потенциал, тъй като в духа на космополита Канети дружеството предоставя форуми за изява на естетическото възприятие като фактор за обществените промени.

Пет от общо седемнадесетте статии в сборника се концентрират върху някои от най-важните немскоезични писатели на модерността – Елиас Канети, Херман Брох, Франц Кафка и Роберт Музил.

В уводната си статия „Херман Брох като читател: Кафка, Джойс, Канети“ известният германист от САЩ Паул Михаел Люцелер споделя детайлно опита си на дългогодишен изследовател на творчеството на Херман Брох, изтъквайки характерното за него етично измерение на художествената естетика. Основните акценти на този обзор са зададени от житейско-творческия път на автора: статутът му на крупен виенски индустриалец; най-ранната му творба – трилогията „Лунатиците“; политическите му възгледи, белязани от неизменния му интерес към психологията на масите (повлиян до голяма степен от съвременника му Елиас Канети); емигрантският му период в САЩ по време на Втората световна война. На Брох е посветена и статията на Борис Минков, който се спира на възобновения интерес към понятието „полиисторичен роман“ и на характерната за този автор концепция за романа, базираща се на непрестанния му скепсис спрямо художествеността на творбата.

Валерий Зусман извежда от автобиографията и автобиографичните есета на мигранта Канети понятията „собствено“ и „различно“ и техните специфични модификации, изхождайки от тезата на Пенка Ангелова, че автобиографичната трилогия на Канети би могла да се разглежда като роман на развитие на героя (Bildungsroman). Честата смяна на местожителството в различни държави според Зусман е само външно за писателя, докато вътрешно той никога не напускал местата от своето детство и е развил способността грижливо да пази всеки спомен, така че във вътрешния му свят се срещат и битуват паралелно различни мирогледи. Оттук произтича нескончаемият низ от нови и нови комбинации между „собствено“ и „различно“. Особено важна в това отношение е ролята на родния град Русчук, чийто мултиетнически облик формира у Канети още в най-ранна детска възраст афинитет към „различието“.

Малко по-различно от Пенка Ангелова третира сходството между автобиографичната трилогия на Канети и романа на развитие немският литературовед Манфред Дурцак. Според него автобиографията на Канети има фрагментарен характер поради незавършения си четвърти том, отнасящ се до емигрантския период от живота на автора във Великобритания. Именно в този том той вижда разпада на утопичната визия, характерна за предходните три тома, в които се разпознава

структурно-семантичната близост с поетиката на романа на развитие. Тезата си Дурцак изгражда на базата на сравнение между автобиографичния наратив у Канети с този у Томас Бернхард, тъй като и при двамата автори споменът като инстанция изхождаща от собствения опит и гарантираща автентичност, губи до известна степен ореола си и се превръща в материал за фикционални разкази. При Бернхард този процес е по-радикален, читателят бива конфронтиран не с възхитителен утопичен образ, а с един болезнен процес на самонараняване, предизвикващ дълбокото ни съчувствие. Повествователят е в двойка позиция: той е и историограф на собственото си развитие като исторически персонаж, но и съдник на възпрепятстващата индивидуалното развитие властова структура на действителността. При Бернхард липсва онази спасителна искра, характерна за Канети, при когото универсализирането на надеждата придобива почти донкихотовски измерения. Именно това според автора прави Бернхард по-близък до съвременния читател, изгубил всякакви идеологически опори.

Още един значим представител на модернизма – Франц Кафка – е обект на изследване в юбилейното издание. Светлозар Игов експлицира на базата на кореспонденцията между Кафка и Милена Йесенска характерното за този автор предусещане за невъзможността от пълно сливане и споделимост както в любовта, така и в творчеството, чийто метафоричен израз той разпознава в епифанийния образ на „празната стая”. Този символ от кореспонденцията на Кафка с Милена той интерпретира като израз на празната смислова структура на текста, на невъзможното припокриване на интенционалния и рецептивния смисъл на творбата.

Към литературоведските статии се числи и „Мъже и мъжкост“ на Мая Фратева. Разгледан е опитът на Инщетен (персонаж от романа „Ефи Брийст“ на Теодор Фонтане) да живее по законите на господстващото по това време схващане за „мъжкост“ и същевременно да го модифицира според индивидуалните си потребности. Не липсва и погледът към другите световни литератури – американската (Йонка Кръстева) и испанската (Владимир Сабоурин). Багрелия Борисова очертава основни тенденции и аспекти в нидерландската поезия през втората половина на XX век.

Втората група статии в сборника изхожда от трансдисциплинарния подход към различни явления и събития, запазвайки филологическата парадигма като продуктивно ядро. Интересен ракурс към боравенето с

националната история на България след 1989 г. предлага Николина Бурнева, напомняйки за една инициатива на юбиларката Пенка Ангелова от началото на 90-те години на XX век – международния проект „Nation, Kultur- und Geschlechterverhältnisse“ (с трите последователни конференции във Велико Търново, Берлин и Лос Анжелис). Двайсет години по-късно авторката резюмира част от изследванията, посветени на случващата се от 1989 г. насам преоценка на историческото наследство в България, като се стреми да обхване онези заглавия, които не се боят да демонстрират по-критично отношение спрямо историческото ни минало. То се конкретизира например в постмодернистични топоси: дегероизация на субекта, приравняване на поета с произволен индивид от масата; иронизиране на характерния за историческия наратив афинитет към величие („Епилог“ на Пламен Антов). Срещаме го и в наблюдението на Димитър Камбуров („Списъци на отсъстващото“), че в доминирания от Ботев български литературен канон са се наслоили трайни ментални модели, белязани от национализъм, мачизъм и интолерантност, но възприемани като еталон за поведение от българския елит. От регистрираната от Александър Къосев („Българска лирическа класика“) склонност на българското общество да реагира „себеколониращо“, припознавайки с охота различни „външни модели“ произтича и призивът на автора за преосмисляне на традиционното схващане за нацията като съвкупност от социални субекти, населяващи определена територия и притежаващи общ генетичен код и език и за модифицирането на понятието в смисъла на общност от хора с „обединяващи ги спомени“ и „воля за единение“. Подобно е и наблюдението на Ивайло Дичев в „От принадлежност към идентичност“ за пренебрегването на собствената културна традиция и за преклонението пред „култивиращата“ западна цивилизация. На базата на очертаните различни тенденции в боравенето с националната история авторката си задава въпроса дали не би било по-удачно в случая с България да говорим за един постоянно случващ се обрат, започнал с руско-турските войни и с произтичащото от тях възстановяване на Третата българска държава и продължаващ под формата на перманентно „освобождение“ (от „турците“, от „германците“, от „руснаците“) чак до наши дни. С оглед на това, че означава нещо прекалено бързо случващо се, понятието „обрат“ според Бурнева е неудачно и неприложимо по отношение на българската действителност и след 2000 г. Историческата семантика на продължителността, на постоянното криволичене и произтичащата от това трансформация на

драматичното напрежение в нескончаем низ от забавящи моменти, в политическа дезориентация и хаотични демографски обстоятелства по-скоро съответства на понятието „преход“, което тя определя като по-адекватно за обозначаване на общественно-политическите промени в България след 1989 г.

Ана Димова проследява различни проблемни ситуации в преводаческата работа, породени от съществуващите културни различия и отразени най-вече на лексикално-семантично ниво. Те затвърждават тезата на Вилхелм фон Хумболт, че различието между езиците не е само звуково, а по-скоро различие на светогледи. Не случайно част от приведените от авторката примери са именно от автобиографичните романи на Канети. Връзката между култура и език е основен акцент и в статията на Мими Корнажева, в която езикът се разглежда като средство за конструиране на многообразие от ценности в дадена култура. Културологичният аспект е обединяващо звено на още две статии – тази на Юлиана Попова, която демонстрира как личностният диференциал може да бъде приложен за изследване на героизацията в културата и тази на Нели Пейчева за изграждането на ценностна система в определен ситуативен контекст (настъпилите общественно-политически промени в Германия и България след 1990 г.).

Многообразието на третираните в този сборник теми се простира от специфичната методика на изследване и анализ на учебни пособия (Елена Димитрова) до използването на Google в преводаческата дейност (Николай Попов).

Ралица Иванова